

การบริหารจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีตามหลักพุทธวิธี

THE ADMINISTRATION OF DUAL VOCATIONAL EDUCATION ACCORDING TO THE BUDDHIST PRINCIPLES

¹เกรียงไกร ปัญญาประเสริฐกุล และ ²จุฬาพรณภรณ์ ธนะแพทย์

¹Kiangkrai Panyaprasoetkul and ²Chulapunporn Thanaphaet

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

¹chulapunporn@gmail.com

Received September 10, 2021; Revised November 2, 2021; Accepted December 1, 2021

บทคัดย่อ

การอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีนั้นว่าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อผลิตแรงงานฝีมือที่มีคุณภาพสนองตอบความต้องการของตลาดแรงงาน หัวใจสำคัญของการจัดการระบบทวิภาคี คือ ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการในการบริหารจัดการอย่างเป็นกระบวนการร่วมกันในทุกๆ ด้าน และการพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ซึ่งจำแนกเป็น 4 แนวทางหลัก ได้แก่ การบริหารจัดการระบบทวิภาคี ความร่วมมือ การจัดการเรียนการสอน และคุณลักษณะผู้สำเร็จการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ในสถานศึกษา นอกจากนี้ หากมีการบูรณาการหลักพุทธวิธีเพื่อไปใช้ในการพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีด้วยแล้วจะทำให้การพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีตามหลักพุทธวิธี ซึ่งหลักพุทธวิธีที่นำมาใช้ในการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีในครั้งนี้คือ พละ 5 อันได้แก่ 1) สัทธาพละ คือ ความเชื่อ ความศรัทธา 2) วิริยะพละ คือ กำลังควบคุมความเกียจคร้าน 3) สติพละ คือ ความระลึกได้ ไม่เผลอ 4) สมาธิพละ คือ กำลังในการควบคุมความฟุ้งซ่าน และ 5) ปัญญา คือ ความรอบรู้

คำสำคัญ: การอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี, หลักพุทธวิธี

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

The dual vocational education is the education management for producing quality skilled workers to meet the demand of labor markets. The most crucial part of the dual vocational education management is the participation between the educational institutions and the entrepreneurs in managing the processes in all aspects. The development of dual vocational education can be classified into 4 principal guidelines including: dual administration, cooperation, instruction and the graduated-characteristics as the guidelines for developing dual vocational education in the educational institutions. In addition, if the Buddhist principles is integrated to apply in developing dual vocational education, it will help the development of dual vocational education be smoothly implemented. The purpose of this article is to present the administration of dual vocational education according to Buddhist principles. The Buddhist principles applied in this dual vocational education management is the Bala 5 including: 1) Saddha-bala i.e. confidence in belief and faith; 2) Viriya-bala i.e. energy or effort of the power to control idleness; 3) Sati-bala i.e. mindfulness without carelessness; 4) Samadhi-bala i.e. concentration or the power to control all distractions, and 5) Panna i.e. wisdom or omniscience.

Keywords: Dual Vocational Education, Buddhist Principles

บทนำ

การจัดอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพในด้านการกำหนดหลักสูตร การคัดเลือกนักเรียนนักศึกษา การเข้าเรียน และการประเมินผลการเรียนร่วมกันระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ โดยผู้เรียนต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งในสถานศึกษาเพื่อเรียนวิชาสามัญและวิชาชีพพื้นฐาน ส่วนภาคปฏิบัติเรียนในสถานประกอบการ ซึ่งผู้เรียนจะได้เรียนรู้สภาพการทำงานที่แท้จริง ได้รับการปลูกฝังทัศนคติและนิสัยการทำงานที่ดีมีความเข้าใจในระบบการทำงานในสถานประกอบการ มีความตรงต่อเวลา มีบุคลิกภาพที่ดีเหมาะสมกับงานที่ทำ สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีมีความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความเข้าใจผู้อื่น และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2556: 38) นอกจากนั้นยังผลิตผู้เรียนได้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน สร้างบุคลากรที่มีทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน อีกทั้งครูยังได้รับข้อมูลที่ทันเหตุการณ์จากสถานประกอบการเพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนให้ก้าวหน้า และทันสมัยอยู่เสมอ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2558) สำหรับสถานประกอบการจะได้พนักงานที่มีคุณสมบัติตรงกับความต้องการขององค์กรพร้อมที่จะทำงานได้ทันทีไม่จำเป็นต้องฝึกอบรมก่อนเข้าทำงาน ซึ่งจะ

เป็นการลดค่าใช้จ่ายในเรื่องทรัพยากรบุคคล รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้มีการสนับสนุนการผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภาคการผลิตและบริการและเร่งผลิตกำลังคนระดับอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพเพื่อสนับสนุนความสามารถในการแข่งขันของประเทศในสาขาต่างๆ ด้วยความร่วมมือระหว่างสถานประกอบการ สถาบันการศึกษาและสถาบันเฉพาะทางตลอดจนให้มีการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพมาตรฐานสากลที่เกี่ยวกับการผลิตและพัฒนากำลังคน (ระวีวรรณ ชินะตระกูล, 2548) ในขณะเดียวกันสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาก็ตระหนักในภาระงานหลักในการจัดการอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานตามนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาากำลังคนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งด้านวิชาชีพ ระดับฝีมือ ระดับเทคนิคและระดับเทคโนโลยีรวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้และการฝึกทักษะอาชีพระยะสั้นหรือระยะยาว ควบคู่กับการสร้างอาชีพและการมีรายได้ของผู้จบการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2551: 12) อีกทั้งรัฐบาลปัจจุบันมีนโยบายผลักดันให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่โมเดลประเทศไทย 4.0 ซึ่งเป็นโมเดลเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมเพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ภายใต้บริบทการปฏิวัติอุตสาหกรรม ยุคที่ 4 ตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีด้วยการสร้างความเข้มแข็งจากภายในควบคู่กับการเชื่อมโยงกับประชาคมโลก ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงโดยขับเคลื่อนผ่านกลไกประชารัฐ โดยรัฐบาลจัดลำดับความสำคัญให้การเตรียมคนไทยในยุค 4.0 เป็นวาระแรกในการขับเคลื่อนนโยบายประเทศไทย 4.0 (สุวิทย์ เมษินทรีย์, 2559)

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม สภาพและปัญหาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีที่ผ่านมา ยังคงประสบปัญหาด้านต่างๆ โดยพบว่าบุคลากรผู้เกี่ยวข้องขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีประกอบด้วย 1) ด้านการจัดทำหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการนิเทศการศึกษา 4) ด้านการวัดและประเมินผล การทดสอบมาตรฐานและเปรียบเทียบผลและการนำผลการประเมินมาใช้ปรับปรุงการดำเนินการ 5) การประชาสัมพันธ์มีปัญหาด้านการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับรายงานการสำรวจปัญหาในการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี พบว่าบุคลากรไม่เข้าใจในหลักการจัดการเรียนการสอนระบบทวิภาคีอย่างแท้จริง ผู้สำเร็จการศึกษาไม่เข้าสู่ตลาดแรงงาน มุ่งที่จะศึกษาต่อ ภาระงานครูในการนิเทศนักศึกษาสถานประกอบการที่มีการดำเนินกิจการตรงกับสาขาที่เปิดการเรียนการสอน สถานศึกษาขนาดเล็กขาดแคลนทรัพยากรในการสนับสนุนที่ตั้งของสถานศึกษาไม่มีสถานประกอบการที่จะรองรับการจัดการเรียนการสอนได้ และครูฝึกในสถานประกอบการขาดความรู้ความเข้าใจในการวัดผลและประเมินผล (อุดมศักดิ์ มีสุข, 2560: 224)

พละ 5 เป็นสภาวะที่มีกำลังหนักแน่น มั่นคง สภาวะที่ทำให้ไม่หวั่นไหวไปในเรื่องตรงกันข้ามไม่เอนเอียงหรือไม่ให้น้ำหนักไปทางฝ่ายตรงข้าม เหมือนคนมีกำลังดีก็ไม่ล้ม ไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายศัตรูศัตรูหรือฝ่ายตรงข้ามก็เป็นเรื่องเล็กน้อยไม่อาจทำให้หวั่นไหวได้ พละมืองค์ธรรม 5 ประการ ได้แก่ (1) สัทธาพละ กำลังคือศรัทธา ก็ไม่หวั่นไหวในสภาวะที่ไม่น่าศรัทธา ไม่

ห้วนไหวในเรื่องที่ตรงกันข้ามกับศรัทธา พระพุทธศาสนาเห็นว่าศรัทธาเป็นองค์ธรรมที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรกแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่น และเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องศรัทธา (2) วิริยะพละ ความเพียรที่มีกำลังไม่ห้วนไหวไปในความขี้เกียจ มีความเพียรที่พอดี ไม่ตั้งไม่หย่อนเกินไป และปรับอินทรีย์ให้สมดุลกันจึงจะประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา (3) สติพละ การมีสติระลึกในปัจจุบันอารมณ์ มีความไม่ห้วนไหว ในความไม่ประมาท (4) สมาธิพละ เป็นความตั้งมั่นและแน่วแนในอารมณ์นั้นๆ สมาธิทำให้จิตใจผ่องใสประกอบกิจการงานได้ราบรื่นและคิดอะไรก็รวดเร็วทะลุปรุโปร่ง เพราะวาระดับจิตใจได้ถูกฝึกมาให้มีความนิ่งจากการเป็นสมาธิ ย่อมมีพลังกว่าระดับจิตใจที่ไม่มีสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิจะคิดทำอะไร ย่อมทำได้ดี และได้เร็วกว่าปกติ ตามหลักการในพระพุทธศาสนา (5) ปัญญาพละ ก็ไม่ห้วนไหวไปในทางอวิชชาที่คอยปิดบังความจริงของอารมณ์ปัญญานั้นมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากในการพิจารณาเพื่อความรู้แจ้งตามความจริง (สุกัร ทุมทอง, 2559: 157-161) หากสามารถนำหลักธรรม พละ 5 จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดทั้งแก่ผู้บริหารและตัวนักศึกษาเองอีกด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี (Dual Vocational Training)

ในสภาวะปัจจุบันระบบการศึกษาของไทยนั้นมีความจำเป็นที่จะมีการเปลี่ยนแปลงให้ทันกับสภาพเศรษฐกิจสังคมการเมือง และวัฒนธรรมซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นจะก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาของไทยขึ้น โดยจัดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการต้องสอดคล้องกับแนวทางการศึกษาขององค์การศึกษาระดับชาติและวัฒนธรรมแห่งชาติที่ให้ความสำคัญกับการมีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ (ปัญญา แก้วกียูร, 2545: 4) ในประเทศไทย ได้มีพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.2551 ได้กำหนดไว้ในมาตรา 8 ในเรื่องการจัดการศึกษาและการฝึกอบรม โดยให้จัดได้ 3 รูปแบบ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2551: 3) ดังนี้ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ 3) การศึกษาระบบทวิภาคีเป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษากับสถานประกอบการรัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงาน

โดยทั่วไปผู้บริหารสถานศึกษา จะต้องรับผิดชอบและดูแลและบริหารงานในหลายด้าน ซึ่งเมื่อประมวลแล้ว อาจกล่าวได้ว่า สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญก็คือ การบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน หากผู้บริหารสามารถดำเนินการใน 3 เรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ย่อมหมายถึงการบริหารที่ประสบความสำเร็จ

ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำแนวพุทธวิธีหรือแนวทางของพระพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารทั้ง 3 ด้านได้ดังต่อไปนี้

แนวทางปฏิบัติการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ซึ่งกำหนดโดยศูนย์อาชีวศึกษา ทวิภาคี สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2556: 5-40) ได้กำหนดแนวทางว่า การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี คือการจัดการศึกษาวิชาชีพ ที่เกิดจากข้อตกลงระหว่าง สถานศึกษาหรือสถาบันกับสถานประกอบการในเรื่องการจัดหลักสูตร โดยสถานศึกษาต้อง จัดทำแผนการเรียนรายภาคเรียน สถานประกอบการจัดทำแผนการฝึกอาชีพ ซึ่งแจ้งทำความเข้าใจในเรื่องของโครงสร้างหลักสูตรและคัดเลือกรายวิชา ระยะเวลาเรียนและ ฝึกอาชีพ จัดทำปฏิทินการศึกษาระบบทวิภาคี ในส่วนของการจัดการเรียนการสอน ทั้งสถานศึกษาและ สถานประกอบการต้องมีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับครูและบุคลากรของสถานศึกษา ในเรื่องของระเบียบ หลักเกณฑ์ การจัดการเรียนการสอน มีการอบรมสัมมนาผู้เรียนระบบทวิ ภาคี เช่น การเตรียมความพร้อมก่อนการฝึกอาชีพ การประชุมสัมมนาระหว่างการฝึกอาชีพ การอบรมความรู้เกี่ยวกับสถานประกอบการ ในการนิเทศการฝึกอาชีพ มีการกำหนดให้ แต่งตั้งกรรมการนิเทศเพื่อติดตามผลโดยมีการจัดทำแผนการนิเทศ ตรวจสอบผู้ฝึกการฝึก อาชีพ รวมถึงรายงานผลการนิเทศ สำหรับการวัดและการประเมินผลรายวิชา ต้องมีการ ประเมินรายวิชาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลตามหลักสูตร ประกาศนียบัตรวิชาชีพหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ทั้งในส่วนของผู้ประจำวิชาและผู้ ประเมินจากสถานประกอบการ โดยประเมินจากผลการเรียน ผลการฝึกตามแบบประเมิน ของสถานศึกษาและสถานประกอบการ ซึ่งในท้ายที่สุดต้องมีการสรุปผลดำเนินงานและ รายงานประจำปี รายงานต่อผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อประเมินการดำเนินงาน นำผล การดำเนินงานไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษาต่อไป ซึ่งหากมองย้อนไปถึง พัฒนาการของการศึกษาระบบทวิภาคี โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและสถาน ประกอบการ ได้เริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ.2527 จนถึงปัจจุบัน มีการพัฒนาและการ เปลี่ยนแปลงตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้

- 1) โครงการโรงเรียน-โรงงาน (Dual System) พ.ศ. 2527-2537
- 2) โครงการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี (Dual Vocation System) พ.ศ.2537-2541
- 3) การฝึกงานครึ่งหลักสูตร พ.ศ. 2542-2550
- 4) การศึกษาระบบทวิภาคี พ.ศ. 2551-ปัจจุบัน

การพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี

จากพระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.2551 ให้ความหมาย “การอาชีวศึกษา” หมายถึง กระบวนการศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนในด้านวิชาชีพระดับฝีมือ ระดับเทคนิค และระดับเทคโนโลยีและ “ทวิภาคี” หมายถึง คู่สัญญาระหว่างสถานประกอบการ และ สถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบัน ดังนั้น “การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี (Dual Vocational Training: DVT)” หมายถึง การจัดการศึกษาโดยความร่วมมือกันของสองฝ่าย

ระหว่างสถานประกอบการ กับสถานศึกษาร่วมกันฝึกพนักงานให้มีคุณภาพ สองสถานที่ คือ โรงงาน (เน้นในการฝึกทักษะ) และในชั้นเรียน (เน้นในการเรียนด้านทฤษฎี) เพื่อสองวัตถุประสงค์ ได้ฝึกงานที่เกี่ยวข้องกับทักษะ และได้ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (สำนักงานโครงการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี, 2561)

ในปัจจุบันรัฐบาลมีนโยบายให้การอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเป็นนโยบายแห่งชาติ โดยให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ดำเนินการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีในสถานศึกษาให้ครบทุกแห่ง (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2556) เพื่อพัฒนาและผลิตกำลังคนสายอาชีพเพิ่มขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของสถานศึกษา สถานประกอบการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องร่วมมือกันพัฒนาการอาชีวศึกษาตามระบบทวิภาคี ทุกด้านและทุกฝ่าย จะเห็นจากงานวิจัยในการพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีหลายด้าน ดังเช่น งานวิจัยของ ธาณินทร์ ศรีชมพู (2557) ที่พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารงานอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงระบบ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการ 3) ผลผลิต และ 4) ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ โดยเฉพาะองค์ประกอบที่ 4 คือ ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งเป็นกลไกในการบริหารงานอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีในสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ 1) นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี 2) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย 3) ความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ 4) รูปแบบของการเรียนการสอนระบบทวิภาคีและ 5) รูปแบบของการวัดผลและประเมินผล

การพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีจึงมุ่งในแนวทางการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ ตามระบบทวิภาคี ที่เน้นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ โดยมีเป้าหมายหรือผลผลิต คือ ผู้สำเร็จการศึกษาที่มีคุณลักษณะ หรือศักยภาพตรงตามความต้องการของสถานประกอบการ การพัฒนาจึงต้องเริ่มจากการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอน การใช้สื่อ เทคโนโลยี การวัดผล ประเมินผล รวมทั้งการนิเทศ กำกับ ติดตามผลการฝึกอบรมและการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ผลิตกำลังคนให้มีศักยภาพฝีมือแรงงานสนองตอบกับความต้องการของสถานประกอบการ ซึ่งเห็นได้จากงานวิจัยหลายด้าน ทำให้มีการพัฒนาอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีมากขึ้น

องค์ประกอบที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี

การพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีมีการศึกษาองค์ประกอบตามระบบทวิภาคีหลายด้าน โดยมีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกันหรือคล้ายๆ กัน เพราะมุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ หรือการพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามเป้าหมายการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี จากผลสรุปการปฏิรูปการอาชีวศึกษา

(พ.ศ.2542-2551) ได้ศึกษาการพัฒนาและสรุปปัญหาในการจัดการอาชีวศึกษา ในด้าน คุณลักษณะผู้สำเร็จการศึกษา ด้านการเรียนการสอน ด้านครูผู้สอน ด้านความร่วมมือ ด้านการสนับสนุนของรัฐบาล ด้านมาตรฐานการอาชีวศึกษา ด้านการบริหารจัดการ และด้านค่านิยมในการเรียนอาชีวศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) จะเห็นว่าแต่ละองค์ประกอบเป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีมีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นความสำคัญขององค์ประกอบเหล่านี้ เช่น การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ของ จีระพงษ์ หอมสุวรรณ (2556) ที่พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษาที่เกิดผลสำเร็จ โดยคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและหน้าที่ในทุกภาคส่วน และ พงศ์ศิวพิศ โนรี (2555) ที่พบว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารงานเทคโนโลยีสารสนเทศในสถาบันการอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา มีปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จประกอบด้วย นโยบายที่เกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ รูปแบบการเรียนการสอนระบบทวิภาคี และรูปแบบการวัดและประเมินผล ในภาพรวมจะเห็นว่าปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวถึงนี้เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อให้ได้ผลผลิตกำลังคนที่มีความสามารถพื้นฐานเพื่อการดำรงอยู่ในอาชีพ ความสามารถในการทำงาน ความสามารถในการรักษาและสร้างความสัมพันธ์ในสังคมอาชีพที่ดำรงอยู่ด้วย (Thompson,1973) นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีของต่างประเทศ อาทิ รายงานการจัดการอาชีวศึกษาของประเทศสิงคโปร์ มีเป้าหมายสำคัญที่มุ่งเน้นการผลิตบุคลากรให้มีคุณลักษณะที่มีความรู้ ความสามารถ ทางวิชาชีพ และสนองความต้องการตลาดแรงงาน เช่นเดียวกับการอาชีวศึกษาในประเทศญี่ปุ่นที่มุ่งผลิตผู้สำเร็จการศึกษาในสายอาชีวศึกษา ให้มีความรู้วิชาชีพตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2555)

การอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีตามหลักพุทธวิธี

หลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการในการพัฒนาการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี ที่ถือว่ามีความสำคัญ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. พละ 5 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ศรัทธาพละ คือ ความเชื่อ ความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ หมายถึง การเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย เชื่อเหตุผลในเรื่องกรรมและผลของกรรมตามความเป็นจริง สิ่งต่างๆ ดำเนินไปตามหลักเหตุปัจจัย ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมาบังการ นอกเสียจากกฎแห่งกรรมเท่านั้น ศรัทธาที่ปรากฏนั้นจะเห็นว่าศรัทธาเป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย เป็นเกราะกันภัยในอนาคต เป็นกำลัง เป็นพลัง เป็นความยิ่งใหญ่ เป็นความกล้า เป็นทรัพย์ภายใน เป็นใหญ่ในธรรมที่เป็นฝ่ายตรัสรู้ ล้วนมีศรัทธาประกอบและจะมาพร้อมกับปัญญาเสมอ เพราะเมื่อมีศรัทธาอย่างเดียว

ก็ไม่เกิดปัญหาพิจารณาเหตุผล แต่ถ้ามีปัญหาอย่างเดียวก็ไม่สนใจปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้เองศรัทธาจึงมาคู่กับปัญหาเพราะเกื้อหนุนกันให้ประสบผลสำเร็จในทางพระพุทธศาสนา คือ มรรค ผล นิพพาน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ศรัทธานำมาซึ่งคุณงามความดี แต่อย่าเชื่อโดยเด็ดขาดถ้ายังไม่ได้ลงมือปฏิบัติและเกิดปัญหายุญานที่แท้จริง

วิริยพละ เป็นความเพียร ความบากบั่น ความอดสาหะ ความพยายามทำให้กาย และจิตให้ลึกรึ้น เพื่อให้เกิดพละกำลังในความเพียรพยายามให้พ้นไปจากอบายต่างๆ เป็นพลังช่วยให้การเจริญกรรมฐาน ทำให้ผู้ปฏิบัติกรรมฐานบรรลุมรรค ผล นิพพาน ความเพียรมีปรากฏในสัมมปปธาน 4 สติปัฏฐาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และอริยมรรคมีองค์ 8 จึงถือว่าวิริยพละเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เป็นกำลังหรือพลังในการที่ ผู้ปฏิบัติกรรมฐานนำไปสู่ปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม

สติพละ เป็นกำลัง หรือพลังที่ช่วยให้ผู้เจริญสติบรรลุดรรชนีสูงสุดด้วยการสติที่ตั้งมั่น มั่นคง และไม่หวั่นไหวต่อกิเลสทั้งหลาย เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้เกิดปัญญาทำให้จิตใจได้มีเครื่องยึดเหนี่ยวยึดมั่นและมั่นคงต่อสภาวะอารมณ์ที่มากระทบต่อการปฏิบัติกรรมฐานในทางพระพุทธศาสนาแล้ว สติถือว่าเป็นหลักธรรมที่จะนำไปสู่ปัญญายุญาน ด้วยความพากเพียรในการกำหนดรู้เพื่อจะนำไปสู่การบรรลุธรรม คือ มรรค ผล นิพพาน

สมาธิพละ เป็นกำลังและพลังที่เกิดขึ้นต่อจากสติพละ เป็นกำลังให้เกิดความตั้งมั่นแห่งสติและนำไปสู่ปัญญาที่จะเกิดขึ้น ให้เห็นความชัดเจนแห่งความเป็นจริงต่อสภาวะธรรมนั้นๆ เพื่อความเป็นอริยบุคคล

ปัญญาพละ เป็นความรู้ทั่วชัดต่อต้านความไม่รู้และความหลง เป็นผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นถึงความเกิดขึ้นและเสื่อมสิ้นไปของสรรพสิ่งว่ามีความไม่เที่ยง ทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีอะไรให้ยึดมั่นถือมั่นได้เลย จะเห็นได้จากอริยสัจ 4

2. ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับพละ 5

ความไม่เชื่อ (อสังกฤษฎะ) ความไม่เชื่อเป็นปฏิปักษ์ต่อศรัทธา ในทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายให้รู้ว่าการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อนั้นให้พิจารณาให้ถี่เสียก่อนแล้วจึงค่อยเชื่ออย่าเชื่อโดยฟุ้งตามกันมา แม้แต่พระคัมภีร์ก็อย่าเพิ่งเชื่อ ให้พิจารณาดูเสียก่อน ถ้าทำได้อย่างนี้ถือว่าสมกับการเป็นชาว

พุทธ ไม่เชื่ออะไรอย่างไรเหตุผล โดยไม่พิจารณาว่าควรเชื่อหรือไม่เพียงไร ผู้ที่ได้นับถือพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่เป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ ในโลกปัจจุบันไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและผู้อื่น แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ตนและผู้อื่น และเป็นไปเพื่อความสันติทุกชั้นในที่สุด แม้ทุกชั้นยังไม่หมดแต่ก็มีความสุขในชีวิตเพิ่มขึ้น เมื่อเราได้ปฏิบัติได้ถูกต้องตามพุทธธรรมไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ความไม่เชื่อไม่ศรัทธาพระพุทธศาสนาด้วยแล้วย่อมทำให้เกิดทุกข์

ความเกียจคร้าน (โกสัชชะ) ความเกียจคร้านเป็นภัยอย่างร้ายแรงต่อความสำเร็จทั้งในทางโลกและทางธรรม ความเกียจคร้าน เป็นปฏิกิริยา ต่อความเพียร เป็นปฏิกิริยาต่อกุศลธรรม ผู้ปฏิบัติกรรมฐาน พึงเห็นการปรารภความเพียรว่าเป็นความปลอดภัย แล้วปรารภความเพียรเพื่อความเจริญก้าวหน้าในกิจธุระการงานทั้งหลาย

ความหลงลืมสติ (สติสัมโมสา) ผู้หลงลืมสติในทางโลกย่อมจะทำให้การทำกิจการงาน ธุระต่างๆ กระทำได้อย่างล่าช้าหรือไม่สำเร็จจุล่งได้ทันเวลา สำหรับในทางธรรมแล้ว ผู้หลงลืมสติย่อมทำให้การปฏิบัติกรรมฐานบรรลุวิมรรคไม่ได้ จึงถือว่าการหลงลืมสติเป็นปฏิกิริยาต่อสติ

ความฟุ้งซ่านแห่งจิต (จิตตวิกเขปะ) ความฟุ้งซ่านแห่งจิตเป็นเครื่องรบกวนการทำให้จิตไม่เกิดสมาธิ เพราะการเจริญกรรมฐานนั้นจะต้องอาศัยสมาธิ ไม่ว่าสมาธินั้นจะเป็นฌณิกสมาธิหรืออัปปนาสมาธิก็ตาม สมาธิเป็นประการด่านสำคัญที่จะนำจิตเข้าสู่กระแสแห่งมรรคญาณและผลญาณ แต่การที่ไม่สามารถเข้าสู่มรรคญาณและผลญาณได้นั้นก็ด้วยความฟุ้งซ่านแห่งจิตเป็นสำคัญ

อริชาความไม่รู้ (ทุปัญญา) อริชาความไม่รู้จริง หลงในทางที่ผิด ความหลงในกิเลสทั้งหลาย เป็นความมืดมิด เป็นการขาดปัญญาในการเข้าไปกำหนดรู้ในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น ขาดปัญญาเข้าไปรู้จริงในสิ่งทั้งปวง และขาดการเข้าไปพิจารณากำหนดรู้อย่างแยกคลาย (โยนิโสมนสิการ) ในสภาวะนั้นนั่นเอง จึงไม่เจริญก้าวหน้า

ธรรมที่เป็นปฏิกิริยากับพละ 5 เสียซึ่งความไร้ศรัทธา หรือความไม่เชื่อ ความเกียจคร้าน ความประมาท ความฟุ้งซ่านและความหลงในสภาวะเหล่านั้น จึงทำให้พละ 5 ไม่เจริญก้าวหน้า ดังนั้น พละ 5 จึงเป็นก ล้างหรือพลังทำให้เกิดความมั่นคง ทำให้กิเลสแต่ละอย่าง จะเข้าครอบงำไม่ได้ พละ 5 จึงเป็นหลักธรรมสำคัญในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีฐานกาย ฐานเวทนา ฐานจิต ฐานธรรม ช่วยให้ปฏิบัติถึงซึ่งความหลุดพ้น

การบริหารจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีตามหลักพุทธวิธี

จากการศึกษาแนวคิดของนักการศึกษาจากทั้งในและต่างประเทศดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปนิยามของการบริหารการศึกษาว่า หมายถึงการดำเนินการร่วมกันของบุคคล เกี่ยวกับกิจการของการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในการพัฒนาผู้เรียนหรือสมาชิกในสังคมในด้านต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสามารถ ทศนคติ พฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรม โดยใช้หลักการ กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสมและผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการบริหารการศึกษา ก็คือผู้บริหาร (ซึ่งในบทความนี้จะเน้นที่ผู้บริหารสถานศึกษา)

สำหรับการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธวิธี ก็มีความหมายใกล้เคียงกับการบริหาร การศึกษากล่าวคือ เป็นการดำเนินการ เกี่ยวกับกิจการของการศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ กำหนดไว้ดังกล่าว แต่แทนที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะใช้หลักการหรือทฤษฎีของนักคิดหรือนัก

การศึกษาต่างๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้นมาเป็นหลักหรือแนวทางในการบริหารงาน แต่จะน้อมนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือพุทธวิธีมาเป็นแนวทางในการบริหาร

พุทธวิธี หมายถึง หลักการหรือแนวคำสอนในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักปฏิบัติไว้ ซึ่งแนวคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่มากมายหลายด้าน ทั้งด้านที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตน ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ด้านการครองเรือน การปฏิบัติตนต่อบิดามารดา ด้านการประกอบอาชีพการงาน การอยู่ร่วมในสังคม การช่วยเหลือเจือจุนผู้อื่น เป็นต้น และถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดแนวทางดังกล่าวไว้เป็นเวลานานนับพันปีมาแล้ว แต่หลักการและแนวทางดังกล่าวยังคงมีความเป็นปัจจุบัน สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน และเนื่องจากในประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธหรือเป็นสังคมของชาวพุทธ ซึ่งประชาชนดำเนินชีวิตตามหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน ดังนั้นการนำหลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนามาใช้ในการปฏิบัติงานด้านต่างๆ รวมทั้งงานบริหารการศึกษาน่าจะเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยมากกว่าจะใช้หลักการหรือแนวคิดจากต่างประเทศ ดังนั้นในบทความนี้ ผู้เขียนจะขอนำหลักแนวทางคำสอนในพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้อง มาเสนอแนะสำหรับการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา

บทสรุป

ถ้ามองย้อนไปถึงจุดมุ่งหมายของการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี จะเห็นว่าหัวใจของการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี คือ ความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการในการผลิตแรงงานฝีมือให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตรงความต้องการของสถานประกอบการ ดังนั้นในการพัฒนาการบริหารการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีให้ประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย ก็ต้องมุ่งเน้นความร่วมมือในการพัฒนาร่วมกันระหว่างสถานศึกษา กับสถานประกอบการ หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคการศึกษา เป็นการเพิ่มศักยภาพในการฝึกทักษะฝีมือให้ผู้เรียนมากขึ้น ควรส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดค่านิยมตั้งแต่ต้นทาง ด้วยการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาการปรับหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคการผลิต พร้อมๆ กับการเปลี่ยนค่านิยมของผู้เรียนให้เล็งเห็นประโยชน์ของอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี หรือการเรียนสายอาชีพให้มากขึ้น ในขณะเดียวกัน ภาคเอกชนก็ต้องสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียน ผู้ฝึกอบรม เพื่อเป็นการเพิ่มผลิตภาพของแรงงาน แสดงให้เห็นถึงความพร้อมทางด้านสวัสดิการ นอกเหนือจากค่าจ้างแรงงาน หรือเพียงแค่ต้องการผลประโยชน์จากแรงงานผู้ฝึกอบรม เพื่อดึงดูดผู้เรียนสายอาชีพให้มากขึ้น นอกจากนี้ภาคเอกชนควรเริ่มต้นตัวและผลักดันให้เกิดการลงทุนพัฒนาทักษะแรงงานตั้งแต่เนิ่นๆ ตัวอย่าง เช่น โครงการทุนการศึกษา 1 โรงเรียน 1 โรงงาน (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2557) เป็น

แนวคิดริเริ่มที่ดี โดยโครงการนี้จะมอบทุนการศึกษาให้นักศึกษาที่ฝึกงานในโรงงานไปพร้อมกับ การเรียนช่วงวันเสาร์อาทิตย์ภายในระยะเวลา 3-7 ปี เพื่อให้ได้วุฒิการศึกษา ปวช. ปวส. หรือปริญญาตรี และมีงานรองรับทันทีหลังจากจบการศึกษา เมื่อนำหลักพุทธวิธีมาบูรณาการใน การอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี จะทำให้การบริหารอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี (Administration of Dual Education System) มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาขีดความสามารถเชิงการ แข่งขันของพื้นที่เศรษฐกิจและประเทศ เนื่องจากการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี คือการจัด การศึกษาโดยความร่วมมือระหว่างภาคการศึกษาและภาคประกอบการ เพื่อพัฒนาบุคลากรให้ สอดคล้องกับความต้องการของภาคประกอบการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามบริบท สังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี สามารถพูดได้ว่าการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการกับการทำงาน (Work Integrated Learning) เป็นกรณีหนึ่งของการเรียนรู้ ที่ประกอบการเรียนการสอน และการฝึก อาชีพที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสประยุกต์ความรู้ ทักษะการทำงาน และทักษะเฉพาะที่สัมพันธ์กับ วิชาชีพ โดยใช้สมรรถนะ เป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผนการเรียนรู้ การดำเนินการจัดการ เรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างสถานศึกษา และสถานประกอบการ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าผู้เรียนสามารถเป็นผู้ประกอบการวิชาชีพที่มี ประสิทธิภาพ ตั้งแต่ยังเรียนและหลังสำเร็จการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2558). *นโยบายอาชีวศึกษา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- จิระพงษ์ หอมสุวรรณ. (2556). *การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา* สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธานินทร์ ศรีชมพู. (2557). *การพัฒนารูปแบบการบริหารงานอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีใน* สถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปัญญา แก้วกียรุ. (2545). *การบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบการใช้โรงเรียนหรือเขตพื้นที่เป็น* ฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- พดด้วงพิศ โนรี. (2556). *การพัฒนารูปแบบการบริหารงานเทคโนโลยีสารสนเทศในสถาบัน* การอาชีวศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ระวีวรรณ ชินะตระกูล. (2548). *ความร่วมมือระหว่างสถานประกอบการกับสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง.
- สุกัญญา ทมทอง. (2559). *อินทรีย์ 5 พละ 5*. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

- สุวิทย์ เมษินทรีย์. (2559). *พิมพ์เขียวและแผนปฏิบัติการขับเคลื่อน: Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความ มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 6 พฤศจิกายน 2563, จาก http://www.industry.go.th/ict/index.php?option=com_k2&view=item&id330
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2551). *อาชีวศึกษาระบบทวิภาคี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- _____. (2556). *อาชีวศึกษาระบบทวิภาคี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- _____. (2556). *ยุทธศาสตร์เร่งรัดพัฒนาอาชีวศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2563, จาก <http://www.kycec.ac.th/document/Plan.docx>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2551). *สรุปผลการปฏิรูปการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2542-2551*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563, จาก <http://www.onec.go.th/onec>
- _____. (2555). *การสังเคราะห์การศึกษาโครงสร้างการบริหารการศึกษาต่างประเทศและสรุปผลการสัมมนา*. สืบค้นเมื่อ 18 พฤศจิกายน 2563, จาก http://www.ops/moe.go.th/admin_ed/seminar/page.php?mod=Book&file
- สำนักงานโครงการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี. (2561). *การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี*. สืบค้นเมื่อ 6 ธันวาคม 2563, จาก <http://www.pimporn.nsdv.go.th/pr/dvt/d.htm>
- อุดมศักดิ์ มีสุข, สมภพ สุวรรณรัฐ, และวรัทยา ธรรมกิตติภพ. (2560). “การพัฒนารูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี สาขาช่างอุตสาหกรรมในสถานศึกษาสังกัดสถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง”, *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. (กันยายน-ธันวาคม). 11(3): 221-235.
- Thompson, J. F. (1973). *Foundations of Vocational Education*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.